

Fermenta-skandalen

Många lärdomar kommer med tiden att kunna dras av Fermenta-skandalen. Ett antal direktörer i näringslivet har fått och kommer att få sitt anseende skadat. Men Fermenta är faktiskt, tvärtom vad man vid första anblicken kan tro, ett bevis på marknadsekonomins överlägsenhet. Om det nämligen vore så att företagsledare och politiker vore allvisa och altruistiska, då skulle man med fördel kunna ha en centralplanerad ekonomi av socialistisk modell. Men eftersom företagsledare och politiker är människor som alla andra behövs det ett system som kan fungera väl trots att människorna i systemet är som de är.

Det är därför en marknadsekonomi med konkurrens och prisbildning som informations- och incitamentsgivare är överlägsen alla former av central planering. I en marknadsekonomi skall ägarna ha ett egenintresse av och en förmåga att kontrollera de företagsledningarna — som, sina många konvertibler till trots, till sist ändå är av löntagare satta att anpassa företagets produktion till konsumenternas krav och önskemål.

Fermenta-skandalen kommer att avkasta ett antal böcker där olika förklaringar kommer att ges till det inträffade. Redan nu föreligger "Refaat - myter och miljarder" av docent Karl Lennart Mettinger, forskningschef vid KabiVitrum. Man får där en klar och redig redogörelse för händelseförloppet. Boken är en bra utgångspunkt för ställandet av många av de frågor som måste ställas och måste besvaras.

Hur kunde Refaat lyckas dupera bl a

banker, Volvoledningen med Pehr G Gyllenhammar i spetsen, Rapportredaktionen, finansanalytiker och många andra direktörer och journalister?

Många journalister har all anledning att skämmas och begrunda sina misstag. Men journalister skall främst vara kompetenta på att rapportera vad som händer. De inblandade företagsledarna har ändå större anledning att idka självkritik. De har sina löner just därför att de skall vara skickligare än andra på att bedöma affärsidéer och andra företagsledares kompetens. Ett särskilt ansvar åvilar Handelsbanken, som var den bank som introducerade Fermenta på börsen.

Löntagarfondernas roll i dramat Fermenta är ännu inte helt klarlagd. Nordfondens VD tvingades avgå trots att Nordfonden tjänat över 40 miljoner kronor på sina aktier i Fermenta. Mellanfondens vinst på Fermenta blev ändå större. Och även Östfonden har haft betydande Fermentainnehav.

— Som situationen i Fermenta utvecklades är vi nöjda med att ha kunnat sälja huvuddelen av vårt stora innehav under årets gång och det med en god vinst. Det skrev Mellanfonden i sin årsredovisning för år 1986. Det är inte alla aktieägare i Fermenta som kan säga detsamma.

Det är många som har anledning att ångra vad de sagt och gjort i samband med Fermenta. Ett av prisen för "bästa" uttalande bör nog ändå tillfalla Lennart Nyström, utredare på Fabriks, som i LO-Tidningen i december 1986 sade att "visst är Refaat en vildhjärna, men han har många bra idéer. Det han har gjort är i grunden industriellt riktigt, men han har aldrig intresserat sig för det finansiella spelet".

Den som misstror marknadsekonomin bör betänka att det är personer som Lennart Nyström som skulle leda företagen i Fond-Sverige om LO får som man vill. Det är väl värt att minnas inför den 4 oktober.

Finansvalparnas strategi

Det är de snabba klippens män och finanskometererna som dominerat den ekonomiska scenen och som framställer sig som den nya tidens hjältar. Det är de 28-åriga finansvalparna med blanka, skraddarsydd kostymer och vit Porsche som är börsgolvets nya matadorer, sade Stig Malm nyligen.

Bakgrunden till en del av dessa vinster är att de unga knappttryckarna tjänat in hundratals miljoner åt sina arbetsgivare på ett generande enkelt sätt. De lånar 100 miljoner i utlandet för sex procent. Det kostar 6 miljoner på ett år. Sedan köper de säkra statspapper som ger nio procent. Det ger 9 miljoner kr. Mellanskillnaden på tre miljoner går till deras arbetsgivare.

Detta gör de i stor skala. Bara Asea, Volvo och Elextrolux hade det senaste årsskiftet tillsammans lånat 14 miljarder i utlandet för detta ändamål. Att det går till på det här viset beror inte alls, som Malm och andra försöker antyda, på att "sådan är kapitalismen". Tvärtom skulle sådana här, i det närmaste arbets- och riskfria, vinster vara omöjliga om "de ohämmade marknadskrafterna" gavs fritt spelrum.

I ett land med marknadsekonomi på detta område, Reagans USA eller Thatchers England, skulle den som lånar i utlandet för att få lägre ränta behöva ta på

sig en betydande valutarisk. Den som där lånar i utlandet riskerar nämligen att göra en förlust om den utländska valuta, som lånet tas i, skulle stiga i pris. Men i Ingvar Carlssons Sverige har regering och riksdag givit riksbankschefen Bengt Dennis i uppdrag att se till att den svenska kronan har ett fast värde i förhållande till de viktigaste utländska valutorna i valutakorgen. De unga finanslejonerna behöver därför inte ta särdeles stora valutarisker när de lånar i utlandet. De lånar nämligen valutor i en mängd som ungefär motsvarar valutakorgens sammansättning. Då står riksbanken, och därmed skattebetalarna, för finanslejonens valutarisker.

"De 28-åriga finansvalparna med blanka, skraddarsydd kostymer" har därför all anledning att tacka statens ingrepp i den fria marknadsekonomin för sina höga löner, när de är på väg till vattenskidåkning tillsammans med sin dalmatinerhund. Kanske de säger som han på den berömda affischen från förra valet: Jag röstar på socialdemokraterna.

JO-Nilsson, fondvalen och sekretessen

Den ännu inte slutförda debatten om det skall bli val till löntagarfondernas styrelser återspeglar mycket av det centrala i hela fonddebatten. Frågan om val till fondstyrelserna rör nämligen inte främst teknikaliteter utan behandlar i grund och botten frågan om fonderna är tänkta att med tiden överta ägandet och kontrollen över de dominerande företagen i svenskt näringsliv; och om den makten i så fall skall läggas "i

hela folkets händer" eller utövas av de fackliga organisationerna.

Det ihärdiga motståndet från löntagarfondernas ledningar att tillmötesgå journalisternas, och därmed allmänhetens, önskemål om att få ta del av löntagarfondernas protokoll och övriga handlingar kan endast förstås om man sätter in den till synes oskyldiga frågan om utbekommande av offentlig handling i ett större sammanhang. Det var inte bara kitslighet som låg bakom det som uppfattades som hemlighetsmakeri.

Löntagarfonderna hade stöd i sin kamp för att inte vara myndigheter under riksdagens direkta kontroll av den även i andra sammanhang aktuella JO, Per-Erik Nilsson. Han hävdade i november 1984 att "löntagarfonderna står inte under min tillsyn" med motiveringen att fonderna inte var myndigheter. Han lämnade därför anmälningar till JO utan åtgärd.

Efter det att regeringsrätten senare fastställt att löntagarfonderna var myndigheter gjorde JO-Nilsson i april 1985 ett nytt ställningstagande vari han förklarade att han visserligen inte kände sig övertygad av de skäl som regeringsrätten hade anfört, men att han var beredd att acceptera regeringsrättens slutsats.

Det tackar vi för.

Rött eller svart?

Stockholmsbiskopen Krister Stendahl har ibland lett tankarna till en känd fransk roman, som skildrar konflikten mellan kristen tro och politiskt, socialistiskt engagemang, Stendals *Rött och svart*.

Även då den stridbare biskopen framträdde som debuterande första maj-talare i Medelpads Bergsjö skedde det i tecknet av denna konflikt. Barndomens första maj-tåg har varit en inspiration, bekände Stendahl, som känner sig stå närmare vänsterns än borgerlighetens ideal. Samtidigt tog han tillfället i akt att framhäva kyrkan som ledstjärna för arbetarrörelsen.

För de borgerliga som irriterar sig på Stendahls uttalanden kanske det uppmuntrar att påminna om den kritik som den socialdemokratiska "Båstadsprästen" Ingemar Simonsson nyligen riktade mot Stendahl i *Arbetet*. Alltför halvhjärtat, menade Simonsson om majtalet och frågade upprört: "Måste man ta till en biskop som inte hör till partiet?"

Krister Stendahl må hysa många vänsterståndpunkter. Men han vill inte vistas i någon trång fålla. Han söker sanningen i paradoxen och inte på det gängse åsikts-torget. Därmed blir han lätt önskad också inom arbetarrörelsen.